

ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДИГМИ МНОЖИНИ ІМЕННИКА В УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛЯСЬКИХ ГОВІРКАХ

Руслана Зінчук

Волинський національний університет імені Лесі Українки

У статті проаналізовано характерні особливості формотворення множини іменника в підляських говірках. Ареал більшості прокоментованих словозмінних явищ сягає щонайменше західнополіського говору, ширше – північноукраїнського мовного континууму, що дозволяє кваліфікувати підляські говірки як українські.

Ключові слова: підляські говірки, словозміна, іменник, відмінок, флексія.

Підляські говірки, що формують порівняно невеликий мовний ареал уздовж українсько-польського пограниччя, віддавна перебувають на вістрі дослідницької уваги¹. Географічне положення, взаємопроникнення різних культур та мов, соціальні зміни визначили специфіку окресленого діалектного масиву, виокремленого на іншомовному тлі як відносно автономне структурно-територіальне утворення. Своєрідна ізолюваність підляських говірок актуалізує проблему їх статусу: “якої ж мови ці говірки, що на території межиріччя Володавки і Нареву, – польської, білоруської чи української?”².

Відокремлені від питомого мовного простору, підляські говірки, крім збереження багатьох давніх рис, набули деяких специфічних ознак, зокрема на морфологічному рівні, що, однак, не нівелює їх українську сутність. Достовірність сказаного можна підтвердити, проаналізувавши виявлені в підляських говірках діалектні словозмінні явища, зокрема форми множини іменників, з огляду на їх функціонування в усьому західнополіському ареалі. Надійним джерелом фактичного матеріалу можуть слугувати збірники

¹ Дет. про історію вивчення підляських говірок див.: Лесів М., *Українські говірки у Польщі*, Варшава 1997, с. 292–399.

² Аркушин Г. *Про статус підляських говірок (межиріччя Володавки і Нареву)*, [w:] *Gwary północnego Podlasia, Bielsk Podlaski–Puchły* 2008, s. 62.

текстових записів діалектного мовлення жителів Підляшшя, як-от: “Голоси з Підляшшя” Г. Аркушина³ та “Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny” Ф. Чижевського й С. Вархола⁴ (діалектний фактаж із усіх опрацьованих праць подано зі збереженням авторського написання).

Реалізація називного та знахідного відмінків множини субстантивів з основою на кінцевий задньоязиковий та фарингальний приголосний у підляських говірках пов’язана з характерним для них явищем переходу давніх звукосполук **гы*, **кы*, **хы* в *г’і*, *к’і*, *х’і*, пор.: *груш’к’і* [Арк: с. 44], *жебра’к’і* [Арк: с. 50], *а т’у’пер вс’і ка’тол’ік’і* [Арк: с. 62], *ко’л’іс’ пасту’х’і* *’бил’і* [Арк: с. 102], *то вс’е не’бошчик’і* [Арк: с. 114], *в’рук’і* [Арк: с. 136], *бу’л’і та’к’ійе пташ’к’і* [Арк: с. 152], *дур’к’і попроби’вайу* [Арк: с. 212], *’туйі кол’е’жанк’і* [Арк: с. 216], *’туйі по’л’ак’і* [Арк: с. 240], *по’дарк’і* [Арк: с. 252], *та’к’ійі лу’г’і бу’л’і* [Арк: с. 284], *зни’мал’і шап’к’і* [Арк: с. 306], *рушни’к’і* *’в’ешал’і* [Арк: с. 338], *svučk’í ... horát’* [CzW: с. 10], *hrušk’í varýty i slyfk’í* [CzW: с. 32], *vže hódat’ pastux’í* [CzW: с. 56], *huvěck’í od’:élno pástys’e* [CzW: с. 57], *budýnk’i týji* [CzW: с. 88], *doščyk’í perechód’at’* [CzW: с. 102], *zel’óne hułufk’í* [CzW: с. 103], *suročk’í šýjut’* [CzW: с. 107], *pr’adút’ nytk’í* [CzW: с. 116], *mužyk’í prywóz’at’ z’lísu* [CzW: с. 117], *indyk’í přéšl’i* [CzW: с. 215], *stáryji báp’k’i* [CzW: с. 262], *p’eroh’í z’ mákom* [CzW: с. 130]. Ареал утворень із кінцевим *-’і* після задньоязикового та фарингального приголосного в називному та знахідному відмінках множини продовжений у говірках Волинського Полісся: словоформи з наголошеною флексією *-’і* активно вживані в східній та південно-східній діалектних зонах, пор.: *хорóши хустк’і* *б’іли*, *нитк’і красіли*, *миск’і / тарилк’і так’ійі*, *бочк’і булі*, *бул’бáни пампушк’і*, *гладшк’і череп’áни*, *греб’йонк’і дерев’іáнийі*, *ти лушпáйк’і*, *грушк’і сушіли*, *бурак’і так’і цукр’óви*, *мишк’і булі по’ло’тн’éни*, *глín’ани горшк’і*, *пошли́ на во́йну́ чоловик’і*, *жук’і вс’у карт’óпл’у з’:іли*, *пирог’і с*

³ Аркушин Г., *Голоси з Підляшшя (Тексти)*, Луцьк 2007, 536 с. (далі Арк).

⁴ Czyżewski F., Warchoń S., *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, [w:] *Rozprawy Sławistyczne*. 9, Lublin 1998, 496 s. (далі CzW).

квасо́л'і́у; для решти говірок більш характерне ненаголошене закінчення -'і після основи на [г], [к], [х], фіксоване, як правило, паралельно з флексією -и⁵, пор.: *ру́к'і / но́г'і кру́т'ат', биру́ц'а за ру́ки* (н. п. 55)⁶, *молота́рк'і молоті́ли*, *русáлки в жи́ти* (н. п. 24), *зба́нк'і, садк'і*, але *сто'ж'к'і* (н. п. 117), *с'ін:ики, буди́нки*, але *го́ричик'і* (н. п. 149). Порівняйте також словоформи, спостережені в берестейських говірках⁷: *прышли до нас большэвікі други раз* [Кл: с. 124], *чужыя пастушкі* [Кл: с. 125], *молодые вовкі* [Кл: с. 126], *ныткі накручвалы* [ДСБ: с. 283], *пупрыходылы мужыкі дудому* [ДСБ: с. 286], *обробляють буракі* [ДСБ: с. 287], *сорочки доўгіе* [ДСБ: с. 289]. Паралелі відзначено в деяких говіркових групах середньополіського діалекту⁸: *ду'рог'і грунто'в'і́е* [ГЧЗ: с. 26], *'разнийе 'н'ітк'і бу'л'і* [ГЧЗ: с. 29], *м'и' у с'п'ічечнийе ко'ропк'і да у бу'тилк'і зб'і'рал'і 'тийе' л'і'чинк'і* [ГЧЗ: с. 39], *со'лодк'і́е бу'л'і 'ягодк'і* [ГЧЗ: с. 45], *'наши жон'к'і* [ГЧЗ: с. 50], *бу'л'і 'вул'ік'і ц'і'йе^a* [ГЧЗ: с. 100], *ве'ночк'і / рушн'і'к'і по'в'ешайом* [ГЧЗ: с. 119], *ру'банк'і / 'разни'йе фу'танк'і* [ГЧЗ: с. 146], *у'же п'іро'г'і та'к'е не'чут'* [ГЧЗ: с. 246], *і 'горщик'і у'с'аке* [ГЧЗ: с. 250], *'токо од'нийе мужи'к'і ро'били горш'к'і* [ГЧЗ: с. 252], *ук'р'іт' бура'к'і на 'з'іму* [ГЧЗ: с. 307], пор. також *косник'і, паробк'і, пастух'і⁹*.

Діалектну специфіку називного та знахідного відмінків множини іменників з основою на кінцевий задньоязиковий приголосний виявляють також форми з наголошеним закінченням -'е після послідовно пом'якшеного консонанта, пор. фіксації в підляських говірках: *téji kul'ké* [CzW: с. 226],

⁵ Див. Зінчук Р., *Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках*, Луцьк 2010, к. 36.

⁶ Номер н. п. відповідає номеру на лінгвістичній карті *Атласу*.

⁷ Джерелом порівняльного матеріалу з берестейсько-пінських говірок слугували записи спонтанного діалектного мовлення, уміщені в монографіях Ф. Клімчука та О. Скопненка: Клімчук Ф., *Гаворкі Заходняга Палесся. Фанетычны нарыс*, Минск 1983, 128 с. (далі Кл), Скопненко О., *Берестейсько-пінські говірки: генеза і сучасний стан (історико-фонетичний нарис)*, Київ 2001, 174 с. (далі Ск), а також *Дыялектны слоўнік Брэстчыны*, Минск 1989, 294 с. (далі ДСБ).

⁸ Діалектний фактаж дібрано зі збірника текстів *Говірки Чорнобильської зони / упор. П. Ю. Гриценко*, Київ 1996, 358 с. (далі ГЧЗ).

⁹ Гладкий П., *Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині*, [в:] *Український діалектологічний збірник*, Київ 1928, Кн. 1, с. 126.

tak'éji ščotk'é [CzW: с. 271], *myšk'é* [CzW: с. 272], *soročk'é* [CzW: с. 273], *tak'éji snyrk'é* [CzW: с. 308], а також в інших західнополіських говірках: *чирипл'áni гладшк'э, г'ілк'э з ві'шни, сорочк'э шй'ли, йак'эс' буд'к'э, ві'шила пошивк'э на подушк'э, шапк'э так'э, хустк'э б'ілийі, тонейк'і свичк'э, биз квитк'а лисник'э ни пуск'али в л'іс, мужик'э лі'ка дёрли, вилі'к'і горшчк'э, бурак'э столóви, вжа снупк'э в кóпах.*

Називний відмінок множини субстантивів з основою на кінцевий сонорний вібрант [p'] подекуди оформлений за зразком твердого типу відмінювання, пор. з мовлення жителів Підляшшя: *strášny búry bulí* [CzW: с. 172], а також із говірок Волинського Полісся: *сіл'ни б'ури проішли.*

Вплив характерних для описуваного ареалу закономірностей діалектної словозміни простежено в говіркових виявах, як-от: *'кони 'добри* [Арк: с. 46], *dóbru kónu butý davn'ij* [CzW: с. 57], *tam kónu rujíl'i* [CzW: с. 213]. Продуктивність аналізованої форми в мовленні поліщуків засвідчують часті її фіксації: *кони були'э своїі, кони вёл'ми хорóши в нас булиі, така дурóга / шо кóни тóпл'ац'а, був брат / то кóни забй'ели, тупёр кóни / а то'д'і во'лами ро'бй'ели*, пор. також із берестейсько-пінських говірок: *коны почалы хропты і стрыгты вушамы* [Кл: с. 119].

Уживані в підляських говірках словоформи називного відмінка множини іменників зі свистячим кінцевим приголосним основи на зразок *'н'імци на 'пол'ску на'пал'і* [Арк: с. 52], *то все 'сами ук'райінци бу'л'і* [Арк: с. 62], *моло'дийі х'лопци* [Арк: с. 106], *ра'лси* [CzW: с. 47], що відбивають процес депалаталізації відповідного консонанта, спостережені в народнорозмовній традиції Волинського Полісся, пор.: *і хлóпци на вичурні'эци прихóдили / а йак'же, попрóрадаіуца п'алци шо кров течé.* Такі діалектні структури функціонують у берестейсько-пінських говірках: *х'лопци си'д'іли з ди'чатами* [Ск: с. 161], *добро'вол'ци сто'йали ў нас ў си'л'і* [Ск: с. 168], *німцы нахваталы людэй* [Кл: с. 122], пор. також із місцевих фольклорних

записів: *хлопцы, місяцы, чырвунцы, молайцы, голубцы*¹⁰. Паралелі зауважено в середньополіських говірках: *ес'тонци 'ц'ііе пос'а^eл'ил'ис' у нас там* [ГЧЗ: с. 33], *д'еў'чата і хлопци* [ГЧЗ: с. 116], *при'їхали 'н'імци ўже* [ГЧЗ: с. 225], *три' послан'ци до ме'не при'шло* [ГЧЗ: с. 232], *чи 'н'емци 'хати зби'вайут' чи там / хто з'наіе чи бен'дероўци* [ГЧЗ: с. 269], *м'і не насто'йаишчійе ук'райінци* [ГЧЗ: с. 284].

Називний та знахідний відмінки множини субстантивів чоловічого роду на діалектному ґрунті можуть бути оформлені за допомогою закінчення *-а* відповідно до усталених у більшості говорів й успадкованих літературною нормою форм на *-и* та *-і*, пор. підляські: *'тил'ко л'і'са бу'ли* [Арк: с. 76], *и докто'ра ста'рийі приї'ж'žал'і* [Арк: с. 102], *ти'п'іричка трах'тор'а іе* [Арк: с. 142], *жде аж моро'за пе'реїдут* [Арк: с. 242], *вже с'у'ди л'і'пши ґрун'та* [Арк: с. 262], з говірок Волинського Полісся: *тогді'е ше булі'е хутор'а, поїавілис'а трахтор'а / то йшли л'у'ди дивітис'а, дохтор'а приїхали, с ти'ех с'ім клас'ів бугалтир'а булі, так'е голос'а булі'е хор'оши в на'ших д'івч'ат, тип'ер же ети корм'а / а то ж ба'ло зерно', ск'ідали поїзді'а*, а також із пінських говірок: *трахтор подвозыть корма* [ДСБ: с. 287]. Відповідники простежено в середньополіських говірках, пор.: *ну т'е'п'ер же дохтор'а* [ГЧЗ: с. 28], *погре'ба бу'л'і ў 'хатах* [ГЧЗ: с. 32], *тракто'ра 'їїдут'* [ГЧЗ: с. 32]. Описувані словоформи дослідники пов'язують із колишніми дуальними сполуками називного відмінка **-ǫ-*основ, не виключають також можливості аналогічного вирівнювання за зразком “близьких за змістом збірних іменників середнього роду”¹¹. В. Брахнов вважає, що “сприятливим ґрунтом для поширення *-а* могло бути і відштовхування від омонімічності

¹⁰ Громик Ю., *Особливості іменної словозміни в українських говірках берестейсько-пінського Полісся (на матеріалі записів місцевого фольклору)*, [в:] Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки : Філологічні науки. Мовознавство, Луцьк 2006, № 7, с. 285.

¹¹ Матвіяс І., *Іменник в українській мові*, Київ 1974, с 126; *Історія української мови. Морфологія / упор. С. Самійленко та ін.*, Київ 1978, с. 102.

деяких форм, що нагадують наказовий спосіб: *поводі, голосі, труді, годі, холоді*”¹².

Репрезентантами багатого арсеналу флексійних формантів та їх навантаження в окремій ланці словозмінної парадигми можуть слугувати форми родового відмінка множини іменників. Розгалужену систему закінчень у цій відмінковій позиції визначають насамперед локальні особливості рефлексії етимологічного голосного в закінченні *-*овь*, первісно характерному для родового відмінка множини субстантивів з основою на **-й-*.

Серед діалектних виявів засвідченої відмінкової позиції у підляських говірках зауважено форму *п'ят' ра'зив* [Арк: с. 70]. Наголошена флексія *-ив* у словоформах іменників твердої групи значно продуктивніша в говірках Волинського Полісся, пор.: *ни було вже млинів тих, в'уха коло постолів були, робила в панів і в жидів, в нас ни було тут волів, коло л'ісів росте, пара боц'унів, ни було ти'х докторів і нишчó, нихтó трахторів ни бачив, в тих багатурів позичи'ли*, пор. також фіксацію О. Скопненка в берестейсько-пінських говірках: *то хах'ли'у во'ни тийі коза'ки нина'видили* [Ск: с. 164].

Закінчення *-ив* функціонує і в ненаголошеній позиції, пор. з підляських говірок: *и там зало'жил'і пару кар... / метрив кар'тофл'і* [Арк: с. 70], *'сорок к'іл'о'метрив* [Арк: с. 90], а також із говірок Волинського Полісся: *тико самол'отив л'етало, йак заси'пл'ат' туди' з авто'матив, коліс' ни було комбайнів, пól'a мали в'іс'ім іктарив, ни знайу ск'іко там тих м'етрив*.

Уживані в підляських говірках типові для західнополіського ареалу словоформи з ненаголошеним закінченням *-ув* у родовому відмінку множини іменників чоловічого роду, пор.: *ка'тол'ікув* [Арк: с. 28], *вже 'жадних будинкув ни було в нас* [Арк: с. 56], *'повне село було в нас тут 'нимиц'ув* [Арк: с. 306], *по 'мноого гек'тарув м'е'л'і* [Арк: с. 306], *'maistruf* [CzW: с. 46], *х'óрс'уф рид_окнóт рównо бу'ó* [CzW: с. 145], *vus'imnájc'it' mórguf бу'ó* [CzW:

¹² Брахнов В., Деякі морфологічні особливості говірок Переяслав-Хмельницького району на Київщині, [в:] Діалектологічний бюлетень, Київ 1960, Вип. VII, с. 65.

с. 172], *po'lakuf* [CzW: с. 276], а також: *ни було ётих салáтув шо типёр, а тогдїё докумéнтув ни було, шо вже салдáтув побїётих лиж'ёло аж стра́шно, горóдув мáла багáто, йа прúсув ни бáчила за сви́ в'ік, бригад'ірув то мнóго було, шис' к'іломе^нтрув, ни зна́йу ¹куол'к'і іктáрув, пор. фіксації дослідників у берестейсько-пінських говірках: *ни з^найу / с^к'іко гек^таруу́* *бу^ло ¹пол'а* [Ск: с. 157], *дв'і ¹фури бан^дитуу́* [Ск: с. 172], *нэ було колхозув* [ДСБ: с. 283]. Порівняйте також форми зі стверділим свистячим у кінці основи: *тут авст^рейцув ¹не_било* [Арк: с. 116], *¹мусит' ¹м'ес'ацув ш'іес'т'* [Арк: с. 422], *війшов до тих н'імув, дёвет' м'іс'ацув*.*

Давнє закінчення **-овь* родового відмінка множини субстантивів **-й-*основ у підляських говірках, крім уже зауважених варіантів, представлене й модифікатором *-ов*, пор.: *те^пер пасту^хов н'е_било* [Арк: с. 102], *н'е / бура^ков в_нас ни^ма* [Арк: с. 152], *йазу^ков ни_од^р'езуїут* [Арк: с. 260], *и_тих бу^ло ни^ійаков* [Арк: с. 262], *¹зараз приве^дут музи^кантов* [Арк: с. 340]. Форми на *-ов* спостережені в говірках західнополісько-середньополіського суміжжя, пор.: *з бан'акóв, зубóв нимá, ск'іко клáсов? мáти насúшит' тих грибóв, стáли с хуторóв гонїт'*. Поширення ареалу таких словоформ далі на схід засвідчують фіксації дослідників у правобережнополіських говірках, пор.: *тро^ав'іл'і із вертол'отоу́* [ГЧЗ: с. 38], *н'е ¹йел'і ти²_гр'е^боу́* [ГЧЗ: с. 48], *н'і^е бу^ло шче кол^госпоу́* [ГЧЗ: с. 59], *да ста г^радусоу́ т'емп'е^ратури^і* [ГЧЗ: с. 111], *т^рошки ка^пусти / а то гу^рочкоу́* [ГЧЗ: с. 282], а також: *¹вос'ем к'іло^метроу́, с^ноп'ік колос^коу¹³*.

На Підляшші ще збережені дифтонги (двозвуки), що в більшості українських говорів, зокрема й у західнополіському, монофтонгізувалися (представлені одним звуком). Словоформи на зразок *гри^бу^{оф}* [Арк: с. 44], *¹кул'ко зна^ку^о* [Арк: с. 214], *¹жадних кри^жу^о* [Арк: с. 238], *д^вери та^к'її* *з_друч^ку^о* [Арк: с. 242], *до_чу^жих ба^бу^о* [Арк: с. 296], *úitra^кuov ne_by^лo*

¹³ Рябець Л., *Із спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках*, [у:] Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 1998, № 3, с. 33.

[CzW: с. 83], *gospoda'ruof* [CzW: с. 202], уживані в підляських говірках, фіксовані дослідниками середньополіських говірок, пор.: *йа ра'зу^оу три^у коўто'нуу* [ГЧЗ: с. 135], з двох *бу'кууу* [ГЧЗ: с. 222].

У збірнику “Голоси з Підляшшя” простежено й кілька іменникових форм із закінченням -у, що постало з -ув < *-овъ шляхом редукції кінцевого консонанта: *пуш'ла там тих 'пару ... 'мис'ау'у два до ш'коли* [Арк: с. 74], *то шис'нацит' з'начит' 'рогу було* [Арк: с. 160], *йа не хо'д'іла за 'н'емц'у до ш'коли* [Арк: с. 330]. Порівняйте інші фіксації зі спонтанного мовлення поліщуків: *осло́ну наро́бів бага́то, нима́ спа́су од кома́ру, пода́тки зн'а́в з украї́нц'у, свої́х хло́нц'у бра́ли копа́ти йамкі́, по́ки то шис:о́т сно́у на де́сит' ко́пійок зйа́жиш, тоді́ ж вої́на / жен'і́ху нема́.*

Діалектна словозміна субстантивів чоловічого роду в підляських говірках позначена оформленням родового відмінка множини за допомогою нульової флексії як фонетичного продовження колишнього вияву аналізованої відмінкової позиції після “відпаду кінцевих редукованих -ъ та -ь”¹⁴: *то з с'ім'йатич т'рицит' к'і'л'ометер* [Арк: с. 142], *по 'нара гек'тар* [Арк: с. 226], *с'ім'нанцит' руок* [Арк: с. 348]. Порівняйте відповідники в інших західнополіських говірках: *було́ бага́то салда́т, дв'іна́цит' ікта́р було́, тут пол'а́к бага́то було́, прэ́внук вже де́вятиро ма́йу, ході́ла сем р'ік в шко́лу*, а також у середньополіських: *пйат' цент'нер слиў, в'іта'м'ін не хва'тайе*¹⁵.

Народнорозмовна традиція відбиває закономірне та еволюційно виправдане, на думку Н. Бекеш, вирівнювання флексій генетично різних субстантивів у родовому відмінку множини¹⁶. На говірковій особливості формотворення аналізованої відмінкової позиції іменників жіночого та

¹⁴ Історія української мови. Морфологія / упор. С. Самійленко та ін., Київ 1978, с. 104.

¹⁵ Рябець Л., *Из спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках*, [у:] Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 1998, № 3, с. 33.

¹⁶ Бекеш Н., *Нівеляція родових відмінностей у множинній парадигмі іменників*, [у:] Волинь-Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 2005, Вип. 14, с. 48.

середнього роду вказують словоформи, позначені наслідками уніфікації за зразком субстантивів колишніх *-й-основ, пор. підляські: *'sosnuv* [CzW: с. 87], *ma'šynuf* [CzW: с. 187], *'p'is'ńuf* [CzW: с. 263], *'ozeruf*, *hn'iezduf*¹⁷, а також зі спонтанного мовлення жителів Волинського Полісся: *так'і грѹпи д'івчáткув соб'іралис'а, ш чóрних йáгудув, ск'іко ти^ех прикмéтув йе, ни булó бл'áхув, кругом свої́х зéмл'ув, костру́л'ув то ни булó, ни́хтó ни знав ни́йáк'іх лі́ж^мкув, тод'і шче ти^ех кóлесу́ ни булó, в минé óнде калá бál'ка двóйе гн'іздув*; пор. і берестейсько-пінське: *авáр'йуу* [Ск: с. 169].

Зрідка родовий відмінок множини субстантивів у підляських говірках представлений діалектними виявами на *-еї*, пор.: *із^с селеї* [Арк: с. 24]. Словоформи із закінченням *-еї*, що постали за зразком відповідних структур давніх *-й-основ, простежені в кількох говірках західнополісько-середньополіського суміжжя, пор.: *на робóту с:éлеї ходіли, одийáлеї не булó / то рáдна тkáли*.

Давальний відмінок множини іменників у західнополіських говірках, як правило, має спільну для обох мовних систем (і діалектної, і літературної) флексію *-ам*. Спорадично в народнорозмовній традиції поліщуків збережене закінчення *-ом*, яке “може бути відповідником флексії давального відмінка множини колишніх *-й-основ *-ьмь*”¹⁸, або флексія *-ум* як фонетичний варіант давнього *-омь*, пор. фіксації К. Пастусяк¹⁹ у підляських говірках: *х'орсїт* [Р: с. 49], *hospod'уńот // gospod'уńот* [Р: с. 60], а також із мовлення жителів Волинського Полісся: *і кáри госпóдн'ійї нимá ти^ем злод'йїум, скажѹ хлóпц'ум / то посóбл'ат', шо ти^ем зéмл'ом зрóбиш / йак одні^е бурйáні^е посл'а колхóзу*.

Характерне для говірок північноукраїнського наріччя збереження етимологічного **i* після губного засвідчують форми орудного відмінка

¹⁷ Dudek A., *Fleksja rzeczowników w gwarze ukraińskiej wsi Nosów w pow. Biała Podlaska*, [w:] *Ukraińskie i polskie gwary pogranicza* / Red. F. Czyżewski, H. Arkuszyn, Lublin–Łuck 2001, s. 163.

¹⁸ Матвіяс І., *Іменник в українській мові*, Київ 1974, с 135.

¹⁹ Pastusiak K., *Fleksja gwar ukraińskich okolic Włodawy*, [w:] *Rozprawy Slawistyczne*. 18, Lublin 2004, 177 s. (далі Р).

множини іменників, простежені дослідниками в підляських говірках, пор.: *волам'і ро́б'іла навет* [Арк: с. 100], *нас ко́л'іс' називал'і хах'лам'і* [Арк: с. 228], *моло́т'ілі / в'к'лун'і ц'і'нам'і* [Арк: с. 314], *у в'ін'кам'і вбе'рут* [Арк: с. 388], *tak fstúp'iš pohám'i* [CzW: с. 46], *s'adájut d'ifč'áta s'xłópc'am'i* [CzW: с. 72], *z robyotn'ikám'i* [CzW: с. 88], *uv'ázujes'a tak'ím'i šnurkám'i* [CzW: с. 186], *šýjes'a rukám'i* [CzW: с. 187], *jak vyjižžiel'i stéla / to furmánkam'i* [CzW: с. 204], *tým'i ščotkám'i* [CzW: с. 271]. Ареал таких словоформ охоплює передусім говірки західнополісько-середньополіського суміжжя: *menér vse róbl'am mašínám'i*, *мушчіни ко́сам'і косі́лі*, *да́же і корова́м'і гора́лі*, *св'іті́ли ла́мпам'і*, *п'ірог'і з ви́шн'а́м'і*, *молот'і́лі цеп'а́м'і*, *серпа́м'і жа́лі*, *вола́м'і гора́лі*, *ста́ли сов'е́ти войова́ти з н'і́мц'а́м'і*, *прача́м'і бі́ли те с'і́мйе*. Паралелі відзначено в середньополіських говірках: *н'і́т'кам'і пере'ложуво́л'і* [ГЧЗ: с. 29], *ти'м'і палочка́м'і горо́д'іу́* [ГЧЗ: с. 43], *мо'лот'і́м цеп'а́м'і* [ГЧЗ: с. 88], *по:б':і'вайут' і пра́н'ікам'і та́к'і́м'і* [ГЧЗ: с. 59], *запл'а'хову́йеш йе'йе / кл'і'ночка́м'і* [ГЧЗ: с. 96], *сі́н мо́й же там і́с сол'дата́м'і* [ГЧЗ: с. 98], *м'і́ ла'пата́м'і ко'пайом* [ГЧЗ: с. 112], *м'і пове'чер'ал'і з діе'дам'і* [ГЧЗ: с. 126], *хустка ... чер'вон'ін'ка с'к'і́т'іц'а́м'і* [ГЧЗ: с. 190], *пра'чам'і бйе'мо* [ГЧЗ: с. 263], *к'ін'ми і во́лам'і на Ї́аноу́* [ГЧЗ: с. 310], *тракто́рам'і оброб'ла́йемо* [ГЧЗ: с. 331].

Кінцевий [і] після губного зауважений і в закінченні *-ми*, пор.: підляське: *rojíxap s'k'ín'ti* [CzW: с. 294], а також фіксації в говірках східної діалектної зони західнополіського ареалу: *вун вже ті́ми / ку́н'м'і руководи́в*, *ко́н'м'і гора́ли*, *йізд'і́лі ку́н'м'і*, *к'ін'м'і те по́ле оброб'ла́ли*. Порівняйте середньополіський відповідник: *ну / кон'м'і / йедут ту́да* [ГЧЗ: с. 259].

Форма ^с *хлоп'ц'і́ма* [Арк: с. 352], виявлена в діалектних текстах, засвідчує збереження флексії колишнього орудного відмінка двоїни. В обстежених нами західнополіських говірках закінчення *-і́ма* фіксоване лише після кінцевого задньоязикового та фарингального приголосного основи: *обома́ рук'і́ма*, *з ног'і́ма*.

Особливості формотворення місцевого відмінка множини іменників з основою на кінцевий м'який приголосний визначає флексія *-ох*, що “являє собою фонетичну видозміну флексії *-ъхъ* із давньої основи на **-й-*”²⁰, пор. підляські: *по ц'ілих д'н'ох* [Арк: с. 76], *к'оіох* [Р: с. 50], *чоб'оіох* [Р: с. 50], а також інші західнополіські: *стали стрил'ети по ти^ех н'імц'ох, коли^ес' тіко на гвóз'д'ох ви^ешали все*.

За зразком твердої групи в орудному та місцевому відмінках множини оформлені субстантиви з основою на історично м'який [ц'], що пережив депалаталізацію: *рálcam'i búto fpišćáne* [CzW: с. 47], *pšy rálcaх* [CzW: с. 228], *б'ил'і в б'еженцах* [Арк: с. 308]. Аналізовані словоформи спостережені в говірках східної діалектної зони Західного Полісся: *вс'огó булó с тіми н'імцями, пáлцями скубéш, на бандéровцах, в коцáх картóпл'і*, а також у пінських говірках: *почалася война з не(і)мцями* [Кл: с. 125]. Ареал таких утворень охоплює середньополіські говірки, пор.: *йон 'тоже па'шоў за н'іемцам'і* [ГЧЗ: с. 166], *ц'е ўже прі^и н'іемцах* [ГЧЗ: с. 158].

Наведений та проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що ареал більшості фіксованих на Підляшші словозмінних явищ сягає щонайменше західнополіського говору, ширше – північноукраїнського мовного континууму, що дозволяє кваліфікувати підляські говірки як українські.

DIALECTAL FEATURES OF PARADIGM OF GREAT NUMBER OF NOUN IN UKRAINE'S PIDLYASSYA DIALECTS

Summary. The article analyses typical peculiarities of word modification great number of noun in Pidlyassya dialects. The majority of the cases being commented on belong, particularly, to the Western Polissyan dialect, and in, broader aspect, they constitute the Northern Ukrainian language continuum; this fact gives the licence to gualify the Pidlyassya dialects as the Ukrainian ones.

Key words: Pidlyassya dialects, word modification, noun, case, flexion.

²⁰ *Історія української мови. Морфологія / упор. С. Самійленко та ін., Київ 1978, с. 110.*